

yeni yaşam

Kadın

eki

Toplumsal bir inşa olarak erkeklik:

Böyle kurulmuş bu düzen
böyle gitmez

Sayı: 1

Toplumsal bir inşa olarak erkeklik: Böyle kurulmuş bu düzen böyle gitmez

Prof. Özlem Cankurtaran - Söyleşi: Hicran Urun

Paylaşımlar / Figen Aras

"Erkek devlet" biçimi: patriyarkal otoriterizm? / Hülya Osmanağaoğlu

Kürtçenin kadın öykücüsü: Sîma Semend / Aysel Tabak - Portre

Hakikatin dili / Zeynep Altınkaynak

erkeği bağışlamak / ayşe düzkan

Kömürciyan'ın izinden bir İstanbul serüveni /

Zeynep Dadak - Söyleşi: Çiğdem Öztürk

Pandemi de kadın düşmanı... / Nebile Irmak Çetin

Bir savaş politikası olarak tecavüz / Heval Arslan

İÇİNDEKİLER

- 01** **Toplumsal bir inşa olarak erkeklik: Böyle kurulmuş bu düzen böyle gitmez**
Hicran Urun
- 07** **Paylaşımlar**
Figen Aras
- 11** **“Erkek devlet” biçimi: patriyarkal otoriterizm?**
Hülya Osmanağaoğlu
- 15** **Kürtçenin kadın öykücüsü: Sîma Semend**
Aysel Tabak
- 17** **Hakikatin dili**
Zeynep Altinkaynak
- 20** **erkeği bağışlamak**
ayşe düzkan
- 24** **Kömürçiyan’ın izinden bir İstanbul serüveni**
Zeynep Dadak / Söyleşi: Çiğdem Öztürk
- 31** **Pandemi de kadın düşmanı...**
Nebile Irmak Çetin
- 34** **Bir savaş politikası olarak tecavüz**
Heval Arslan

Toplumsal bir inşaa olarak erkeklik: Böyle kurulmuş bu düzen böyle gitmez

Hicran Urun-01 Kas 2020

Artan ve giderek yaygınlaşan erkek şiddetinin nedenleri etrafında gelişen “erkeklik” mefhumu nasıl oluşuyor, nelere sebep oluyor, eleştirel erkeklik mümkün mü? Biz sorduk, Prof. Dr. Özlem Cankurtaran yanıtladı...

Toplumsal cinsiyet çalışmaları, ağırlıklı olarak kadınlık kavramı ve kadınların yaşadığı sorunlar üzerinde durmuştur. Fakat uzun bir süredir erkeklik ile erilliğin inşası, yeniden üretimi ve iktidar bağlamında erkeklik rolleri de toplumsal cinsiyet çalışmalarında giderek daha fazla tartışılır hale geldi.

Bu ilgi, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve sürdürülmesi için erkekliğin eleştirel bir bakışla irdelenmesi açısından önemli bir yerde duruyor. Bu önemden yola çıkarak; nedir bu 'erkeklik' dediğimiz şey, nasıl oluşuyor, nelere sebep oluyor? Eleştirel bir erkeklik mümkün mü? soruları üzerinden erkeklik kavramını mercek altına aldık. Biz sorduk, Hacettepe Üniversitesi'nden Prof. Dr. Özlem Cankurtaran yanıtladı...

* Erkeklik kavramının tanımı ile başlayalım isterseniz; nedir bu erkeklik dediğimiz şey?

Bunun tarihsel bir ele alışı mümkün. Tarihsel olarak inanılmaz bir biçimde kendini var etmiş ve yeniden yeniden üreten sürekli bir iktidar, bir hiyerarşi biçimi esasında. Böyle bir hiyerarşi kurularak toplum düzenlenmiş, bir anlamda toplum sözleşmesi tarzında. Ve de bir düşünme biçimi. Bourdieu'dan referansla bunu söyleyebiliriz; O diyor ki böyle kurulmuş bu düzen, bu hiyerarşi içinde hepimiz esasında eril bir düşünme biçimine sahibiz. Kadınlar, erkekler, çocuklar yetişirken... Yani orada erk erkekte, iktidar olan erkek ve ikinci olan her zaman kadın.

* Yani erkeklik dediğimiz şey aslında toplumsal bir inşa...

Aynen öyle; öğreniyoruz, yani bugün öğrendiğimiz bir şey değil. Bunu hiç unutmamamız gerekiyor, aslında bu tarihsel bir şey. Tarihsel olarak inşa edilmiş ve onun üzerine birikerek gelmiş bir mesele. Onun için de kendini farklı farklı biçimlerde gösterebiliyor. Yani bir toplumsal, kültürel ve politik bir inşa. Sadece toplumsal deyip, politik ve kültürel yanını dışarda bırakmamak gerekiyor.

* Aynı zamanda biyolojik bir şey olmadığını da çıkarıyorum anlatımlarınızdan...

Evet, evet öyle. Hani o biyolojik olanın da kültürel olduğunu söylemek istiyorum. Yani erkeklerin de kendi içerisinde iktidar kurmasında o biyolojik olan yanın önemi vardır. İşte o kaslı, uzun boylu olmak vs. Kısa boylu erkeğin kendi o eril hiyerarşi içerisinde aşağılara bir yerde yer alması... Yine Bourdieu'dan referansla bedene işleyen bir kültür var. O kültürel referansı hiç unutmamak gerekiyor. Örneğin erkeğe uygun beden duruşları, jestleri, mimikleri yapmayan bir erkek varsa yine toplumda o eril iktidar içerisinde en

aşağılarda konumlanıyor. Yani iktidarı kuran aynı zamanda bedenini kendisi de. Ama biyolojik değil söylemek istediğim şey gayet kültürel.

* Erkeklik dediğimiz bu kavramın kendi içerisinde de bir hiyerarşi yarattığından söz ediyorsunuz. Peki erkeklik ile hegomonik erkeklik arasında nasıl bir fark var?

Erkeklik çalışmaları da bugün bize gösteriyor ki bunun bir literatürü var artık. Daha çok feministler kadınlık durumları, kadın mücadelesi üzerine biriktirmiş durumda ama erkeklik meselesi de son on yılda epeyce literatür biriktirdi.

Hiyerarşik olan bu eril düzen farklı erkeklikler üretiyor. Diyelim ki bir yelpazeden söz edelim bunun en tepesinde hegomonik erkeklik; işte çok konuşmayan, bunu bir sosyal inşası var, vücudu kaslı hale getirmek durumunda, her bakımdan kendini güçlü hale getirmek durumunda ve iktidarda sürekli kalmak durumunda. İktidarını da sürekli kendi çıkarına organize eden, üreten bir erkekte söz ederiz hegomonik erkeklik dediğimizde.

Bu yelpazede en aşağıda geyleri düşünebiliriz. Çünkü o erkeklik inşası içerisinde hiç uymuyor bu erkeklik anlayışına. Yine o yelpazede pragmatik erkeklik dediğimiz bir erkeklik türü var. O da işine geldiğinde, çıkarına olduğunda daha dişil davranmak, dişil olanı kabul eder hale gelmek. Hani bugün kentli orta sınıf erkekligi için bunu söyleyebiliriz. O pragmatik erkeklik dediğimiz şeyin daha çok görünür hale geldiğini söyleyebiliriz.

Bir de profeminist erkeklikten söz edebiliriz. O da feminist kadınlarla o eşitlik mücadelesinde yer alan erkek modeli.

* İnşa edilen bu erkeklik nelere sebep oluyor? Toplumdaki yansıması nedir?

Bir kere inanılmaz bir hiyerarşi ve de eşitsiz bir ilişki kurduğu için, bütün sevgi, eşitlik, aşk dediğimiz güzel duyguları neredeyse yaşamıyoruz. İnsanın kendini var ettiği bütün bu dışa vurumlar neredeyse yaşanmıyor. Daha çok şiddet, eşitsizlik nedeniyle, o eşitsizliğin var ettiği umutsuzluk, kendisini gerçekleştirememe, kendinden memnun olmama halleri.

Erkeklığın kendisi de zaten imkânsız bir iktidar olduğu için sürekli bir iktidar gösterisi yapmak durumunda kalıyor ve bu iktidara ulaşma, iktidarda kalma hali inanılmaz yorucu olmalı. Kalınmadığında da işte buradan birinin bedel ödemesi gerekiyor burada bedel ödeyenler de kadınlar, o erkeklik hiyerarşisi içerisinde en aşağıda olanlar ve de çocuklar oluyor. Yani böyle bir erkeklik inşası söz konusu, eril iktidarın sonuçları bunlar. Eşitsiz ve sevgisiz bir toplum inşası. Sevgi yürümez eşitlik olmadığında. Bir an için askıya alınmış hali aşk hali olabilir belki ama o bile hemen eşitsizliğin yarattığı kültürel inşa ile birlikte bozulabilir. O toplumsal cinsiyet rolleri içerisinde onu sürdürmek neredeyse imkânsız.

* Peki eleştirel erkeklik mümkün mü ya da nasıl mümkün?

E işte yani eleştirel erkeklik dediğimiz şeyin içerisinde de hep şunu hatırlamak gerekiyor; erkeklik inşası aslında bizim doğumdan itibaren bütün gözelerimize kadar dolmuş bir düşünme biçimi. Bu düşünme biçiminden kendimizi ne kadar kurtarabileceğimiz meselesi de paradoksal bir mesele. Biz kadınlar için de, hele erkekler için iyice problematik bir şey. Orda hem çıkarı olacak bir yandan da o avantajlarından vazgeçmiş olacak. Burada bir vazgeçiş gerekir. Bulduğumuz yer sürekli olarak bize eril düşünmeyi vaaz ediyor. Bütün ilişki pratiklerimizi de öyle kuruyoruz. Bunun ne kadar farkındayız, bunu ne kadar eşitlikçi hale getirebiliriz ya da ne kadar eleştirel bakışı güçlendirebiliriz.

* Biraz farkındalıkla başlıyor galiba...

Epeyce, bunların farkına varıp nasıl dönüşeceği, nasıl bir eşitlikçi ilişki ortaya konulabileceği ya da düzenlenebileceğine ilişkin tartışmalar yapılıyor ve de bütün kadın hareketi bu tartışmanın içerisinde.

* Bugün bütün dünyada belki de en çok Türkiye'de artan bir erkek şiddeti var. Bunu bir erkeklik krizi olarak tanımlayabilir miyiz?

Bunu genelde literatürde de erkeklik krizi olarak tanımlıyoruz. Çünkü aslında gücünü kaybetme korkusu olarak açıklıyoruz ama bu erkeklik meselesinde gücünü kaybetme, devletin de nasıl bir erkeklik inşası istediği ile ilgili. Bir değişim söz konusu. Şiddet uygulayan erkek istemiyor artık devletler ya da siyaset kurumu ya da kurumlar. Aile kurumunun kendisi de. Başka türlü bir erkeklik inşası istiyor ve burada şiddete yer olmasın ama fiziksel bir şiddet burada daha çok söz konusu olan.

* Yani eşitsizliği ortadan kaldırmaya yönelik değil, başka bir erkeklik inşası...

Değil, değil. Oradaki şiddet zaten devam ediyor, zaten yeniden üretiliyor. Burada söz konusu olan fiziksel şiddet. Bunu istemiyor. Hani bu ikili cinsiyet pratiğini başka türlü nasıl

düşünebiliriz. Aslında burada istenen sembolik şiddetin son bulması, eşitlikçi bir toplum kurmak değil de bunun daha soft bir yeniden üretimini nasıl sağlarız.

Mesela Deniz Kandiyoti diyor ki; Batıda ataerki, klasik ataerki dediğimiz aile içerisinde en büyük yaştaki ve en çok paraya güce sahip erkeğin gücü yıkıldı. Çünkü farklı aile formlarından söz ediyoruz bugün artık, özellikle batıda. Türkiye gibi geçiş toplumlarında da bundan söz edebiliriz. Ama kendini bu sefer eril restorasyon biçimde ifade ediyor, örneğin; medyada kadınlar var artık ama hangi konumda yer aldığına bakın, yine ikincil bir konum, yine siyaset kurumunda bakarsak ya da her kurumun kendi içerisindeki kadının konumuna baktığımızda o eril restorasyonun yeniden yeniden üretildiğini görebiliyoruz.

* Bakanlık ile birlikte şiddet faili erkeklerle kadınlık ve erkeklik inşası üzerine yaptığınız bir çalışma da var...

Fiziksel şiddet uyguladıkları için aile mahkemesi tarafından haklarında tedbir kararı alınmış bir grupta yaptığım bir çalışma.

Tabi burada ailenin korunması ve şiddetin önlemesi ile ilgili yasa da neredeyse hiç düzenlenmemiş. Sadece öfke kontrolü eğitimi alır biçiminde düzenlenmiş. Türkiye'de maalesef işler böyle sembolik olarak ilerler, bir hizmet varmış gibi durur. Bu da bilerek yapılan bir şey galiba. Kaç hafta bu eğitime katılacak belli değil. Biz kendiliğimizden dedik ki 10 haftalık bir program olsun. Peki, bu eğitime gelmezse bunun karşılığında nasıl bir karşılığı olacak bu hiç belli değil. Biz dedik ki katılmazsanız hâkime bildireceğiz, ne yapacak hâkim belli değil. Yani yasa inanılmaz boşluklarla dolu.

Buna rağmen bir program geliştirdik kadınlık inşası erkeklik inşası üzerine. Ama inanılmaz bir öfke ile karşılaştık tabi ki. Erkekler geldiklerinde biz şiddet uygulamadık, kadının beyanına dair uygulamalar yapılıyor ve biz bu uygulamalarla mağdur oluyoruz dediler.

Bir süre sonra baktık mesela; öfkeyi kontrol etme tekniklerini iş yerinde uyguluyorlar. Eşleri ile olan ilişkilerinde değil. İsteddiği zaman istediği yerde patronuna, iş arkadaşına karşı ilişkilerini düzenlemek için bunu kullanabiliyor ama diğerini düzenlemek istemiyor.

* Mesele öfke kontrolü ile ilgili değil o zaman...

Tabi, tabi. İktidarını nasıl kuracağı erkeğin aslında sosyal sermayesiyle, kültürel sermayesiyle çok ilgili. Yani erkeğin elindeki sermaye ne kadarsa uygulayacağı şiddet biçimi de ona göre değişebiliyor. Mutlak iktidar kurması gereken ya da mutlak iktidar olduğu yer ev içinde kadına karşı büyük bir öfke ile o iktidarı yeniden kurmak için şiddet uyguluyor erkek. Ama bu şiddetin biçimi değişik. Tam da işte bunu söyleyeceğim; biz bu on haftalık programda bunu yaptıktan sonra partnerleri ile de konuştuk. Partnerleri diyorum, çoğunlukla eşleri ya da boşanma sürecinde oldukları eşleriydi bu insanlar. Onlarla görüşmemizde tam da beklediğimiz şeyle karşılaştık. Dediler ki kadınlar; evet artık fiziksel şiddet kalmadı ama biz inanılmaz bir psikolojik şiddet ile karşı karşıyayız.

* Sorun sürüyor aslında...

Evet, yani oradaki sorunun çözülmesi sadece eğitimlerle yapılacak bir şey değil. Toplumun tümünden bunu kurumlarıyla, söylemleriyle bilinçlendirmeye gönüllü olacak. Yani bunu isteyecek ki o ancak gerçekleşebilsin. Bazen de ama bununla karşılaştık. O iletişim becerisini arttırabilen hakikaten şiddeti uygulamaz hale geldi. Ama burada şöyle bir şey var kadın şikâyet eder hale geldiği için ondan da rahatsız oluyor, şikâyet edilmiş olmaktan. Bunun üstüne de eğitim almış olması. Yani erkeklik bir şeyi öğrenme durumunda kalacaksa bu çok problemlidir de olabiliyor. Hepsi mesela şey dediler; karılarımız gelsin öğrensin, biz ne öğreneceğiz. Öğrenmesi gereken kadındır ya her zaman.

* Orada 'erkeklik gururuna' dokunan bir durum var...

Aynen öyle, erkeklik gururunun incinmesi zaten en önemli durumlardan bir tanesi, bu şiddete çokça gerekçe gösterilebiliyor. Ama bu program yaygınlaştırılmadı, Ankara İl Müdürlüğü çerçevesinde kaldı. Yasa bunun için çok önemli, kadınlar bunun için İstanbul Sözleşmesi, 6284 sayılı yasaya her ne kadar problemlidir yanları da olsa sahip çıkmalı. Çünkü gerçekten buradan dönüşüyor ve değişiyor. Erkeklik zorla karşılaşıncaya kadar değişiyor. Değişim biraz böyle bir şey esasında.

* Yani değişimi, dayatmak mı gerekiyor?

Evet, yani kadına yönelik şiddetin suç olarak tanımlanması İstanbul Sözleşmesi, bunlar fiziksel şiddete dair ve de erkeğin konumunun değişmesi gerektiğine dair bir mesaj oldu. O zaman bir değişim gerekiyor ve bu değişim de tabii sancılı oluyor. Sadece erkeklik krizi için değil bütün dünya için bunu söyleyebiliriz. Dünya artık böyle bir erkek istemiyor, erkeklik inşasında bir değişim talebi var.

Paylaşımlar

Figen Aras-01 Kas 2020

Birlikte bir yolculuğa çikalım mı? Merak etmeyin yaşadığımız hayatı temelli terk etmeyeceğiz. Arada bir günlük yaşamımıza döneceğiz ve hatta karşılaştırmalar yapacağız. Sevdiklerimizden ayrılmayacağız, ama üzgünüm sevmediklerimizden de ayrılmayacağız...

Merhaba, bu köşede yazma önerisi aldığım günden beri okuyucuya layık olma kaygısı taşıyordum. Bir de okuyucuların çoğunun kadınlar olduğunu düşündükçe bu heyecan gün geçtikçe artıyordu. Size de olur mu bazen, kimi zaman evrenin bize hazırladığı bir tiyatro sahnesi içerisinde hissederiz kendimizi. Doğduğumuz günden itibaren perdeler açılır, kapanır; sahne farklılaşır, oyuncular değişir, dekor tazelenir.

Kimin bu tiyatro sahnesinde hangi rolü oynayacağı asıl meseledir. Bazen hazırlanan sahneyi benimseriz, bazen de itiraz ederiz rollerimize... Koşullarımız tercihlerimizi yapmamıza müsaade etmez, bazen de tesadüfler rollerimizi değiştirmemize yardımcı olur. Birkaç yıl önce klasik ev kadınlığı rollerini istemeyerek de olsa kabullenmiş bir kadını alanlarda bir devrimci olarak görürüz, alanlarda özgürlüğü haykıran birini birkaç yıl sonra klasik bir aile ortamında yakalarız. Yaşamın döngüsü içerisinde kadınlar farklı gibi görünen sahnelerde bir mücadele veriyor. Kadın özgürlük mücadelesi verme fırsatı yakalayan kadınlar arasında da her gününü eylem alanlarında, adliye koridorlarında, kadın dayanışma kurumlarında, akademilerde, sendikalarda, siyasi partilerde ve daha

birçok alanda sürdüren kadınlarla birlikte yazma eylemini de gerçekleştirmek; bu mücadeleye katkı sunacağı umudunu taşıyoruz. Yazma eyleminin diğer eylemler kadar hakikat arayışında yarattığı etki çok büyük elbette. Yazmak, paylaşmanın bir aracı iken; hakkını vererek yazmak da bir amaca dönüşebiliyor. Bütün dünyayı etkisi altına alan Covid-19, toplumsal ahlakın sınırlarını çoktan kırmış ulus- devletler, evine ekmek götürmeyen vatandaşa inanmayıp ona teselli çayı fırlatan iktidarlar, doğanın güzelliğine tahammül edemeyen beton zihniyetler gündemi bu kadar yoğun kaplamışken tüm bu sorunların kökeninin nerede yattığını açığa çıkarmak yazma eyleminin de bir sorumluluğu olsa gerek. Jineolojî yani kadın bilimi, daha da hakkını verirse; kadın ve yaşam bilimini birçoğumuz duymuşuzdur. Jineolojî tartışmaları arasında en çok dikkatimizi çeken noktalardan biri yaşanan tüm sorunların kökeninde kadın özgürlük sorununun yattığını iddia etmesidir. Yani sorunları ele alırken kadın eksenli bir bakış açısıyla bakmamızı önerir jineolojî. Kadınların kendi köklerinden koparılmasını yaşamın köreltilmesi olarak görür. Ve yaşamın köreltilmesinde kadının yaşamdan koparılması için insanlık tarihinin çarpıtıldığını belirtir. Çünkü var olan tarih; erkek egemen zihniyetin kalemiyle yazılmıştır.

Dolayısıyla erkeğin üstünlüğüyle boyanmış, tek bir çizgisel yöntem uygulanmış, bilgi kutsallığını yitirerek topluma değil; egemenlere hizmet eder olmuştur.

Tarihi okumaya kalktığımızda bazen onu karanlık bir kuyu gibi görürüz. Ucu sonu görünmeyen, içine düşersek bir daha çıkamayacağımızı düşündüğümüz derin bir kuyu. Sanki tarihi anlayabilmemiz için karma karışık olaylar silsilesini ezberlememiz öğretilir bize. Hangi devlet ne zaman kurulmuş, onu kim yıkmış, kim kimi öldürdüğü için savaş çıkmış, bir gecede tek tanrılı dinler gökten indirilmiş, üç beş tane Yunan filozof düşünce tarihini değiştirmiş, bilim batıda bir anda erkek öncüler sayesinde insanlığa hediye edilmiş...

Ömrümüzün yarısı sınavlarda yüksek puan alabilmek için bu olayları ezberlemekle geçmiştir. Ezberleyemeyip sınavdan kalanlar da orta sınıf altı bir yaşama mahkum edilmiştir. Bir de yalanlarla dolu olaylar örgüsünü boşu boşuna ezberlediğimizi bildiğimizde iş artık trajikomik bir duruma gelir. Bizler bu köşede tarihi ister bir kuyuya (ama ucunda Güneş'in aydınlığının olduğunu bildiğimiz bir kuyu), ister binlerce yıldır akıp gelen bir nehre benzetelim, birlikte bir yolculuğa çıkalım mı? Merak etmeyin yaşadığımız hayatı temelli terk etmeyeceğiz. Arada bir günlük yaşamımıza döneceğiz ve hatta karşılaştırmalar yapacağız.

Sevdiklerimizden ayrılmayacağız, ama üzgünüm sevmediklerimizden de ayrılmayacağız çünkü her dönüşümüzde hep birlikte tarihle yüzleşeceğiz. Belki de “tarih günümüzde gizli ve biz tarihin başlangıcında gizliyiz” sözünün somut pratikleriyle karşılaşacağız. Kuyunun karanlığından korkmayacağız çünkü ucundaki ışığa ulaştığımızda aslında kuyunun da tamamen karanlık olmadığını, sadece belli bölgelerinin koyu boyayla kapatıldığını fark edebiliriz. Hatta belki de kuyunun dibindeki aydınlığa ulaşmak amacımızken; o yolculuğun kendisinin de Güneş'in aydınlığı kadar faydalı olduğunu görebiliriz. Yolculuğa

çıkarken yanımıza bir şey almamıza gerek yok. Çünkü her bir durakta giyeceklerimiz, yiyeceklerimiz, barınacak yerlerimiz olacak. Elbette kuyuda tarihi yolculuğa çıktığımızda tecavüz tehlikesiyle karşılaşacağız, aç kalabiliriz, savaşların ortasında bulabiliriz kendimizi. Kimi zaman Tiamat gibi kendi öz evlatlarımız tarafından katledilmek istenebiliriz. Kimi zaman da tüm kötülüklerin anası diye cennetten kovulabiliriz, kimi zaman yolumuz Arap dünyasına düştüğünde bir hareme zorla kapatılabiliriz, Çin’de yürüyüşümüz güzel olsun diye iki numara küçük demir ayakkabı bize zorla giydirilmek istenebilir, Kuzey Afrika’da sünnet edilme tehlikesiyle karşılaşabilir, Ortaçağ Avrupa’sında bilgimizi paylaştığımız, şifacılık yaptığımız için şeytanın ortağıyız diye köy meydanında ateşlere atılmak istenebiliriz de... Kendimizi 1800’lerin İngiltere’sinde, bir sokak eyleminde “pis süfrajeter” diye üzerimize taşlar fırlatılırken bulabiliriz. Ancak kadın tarihinin sadece erkeğin egemenliği karşısında köleleştirilmiş bir kadın tarihi olmadığını açığa çıkarmak yazma eyleminin bir sorumluluğu... Kadınları sadece erkeğin, devletin, eşin, sevgilinin nesnesi olarak değil; hem yaşamın anlam gücü, doğal toplumun başat gücü, hem de erkek egemen devletçi saldırılara karşı direnen kadınların da tarihi olduğunu görmek heyecan verici. Yani özne olma ve nesne olmanın toplamıdır kadın tarihi. Yolculuğumuzda 6 bin yıl öncesinin Mezopotamya topraklarında Ninhursag diye bir Tanrıçayla tanışabiliriz; her şeyin anası, bereketin simgesi, adaletin koruyucusu ana tanrıça... Onunla sohbet eder; kutsallığının sebeplerini sorabiliriz kendisine... O tanrıçayken toplumsal ilişkiler nasıldı, ekonomi ne durumdaydı, savaşlar, tecavüzler var mıydı, hepsini sorarız. 4 bin yıl önceye gidip İhtar’ı gördüğümüzde bugün hala annelerimizin “Ya Star” (Star sözcüğü İhtar’dan gelmektedir) diye kollarını gökyüzüne kaldırdığını anlatırız. Kimi zaman bir İskandinav ülkesinde, dolunay zamanı, bir tepenin başındaki ağaçların altında dans eden kadınların arasına girip meşalelerle eşlik edebiliriz o gizem yüklü ritüele...

Kadın kâhinlerle tanışır, bugün de kahve falına bakıldığından, kurşun döktürüldüğünden bahsederiz. Lilith’i Kızıldeniz’in ötesinde bulup, erkeğin egemenliğine itiraz edip sonsuz boşanma kararı alma hikayesini ondan dinleyebiliriz. Ona itirazlarının tarihsel kökenlerini sorabiliriz. Biz de kendisine, bugün onun adına oluşturulmuş korku hikayelerinden bahsederiz. Doğum yapan kadınların ilk 20 gün bebeklerin yastıklarının altına metal şeyler bırakmalarının temelinde kendisinden korkunun yattığını aktarabiliriz.

Hz. Muhammed’in ilk yoldaşı, sırdaşı, ona güç katan Hz Hatice’yle tanışıp kendisine bazı sorular sorabiliriz. Rabia’yla karşılaşp onunla bir sohbet edebiliriz; kendi itirazları üzerine. Belki Hz. Ayşe gelir yanımıza; Allah’a neden “beni kadın yaratacağına taş yarataydın” diye sitem ettiğini sorabiliriz.

Manastırdaki kadınlarla sohbet edebiliriz mesela; erkekler sizi zorla mı manastırlara kapattı yoksa ilk başlarda dışarıda size uygulanan baskılara, tecavüzlere, istenmeyen evliliklere karşı mı buraya kendi tercihinizle geldiniz?

Amazonların yaşamının içerisinde bulabiliriz kendimizi, erkeklerden ayrı kadın topluluğu şeklinde yaşamının gizemlerini çözmeye çalışabiliriz. Erkek egemen tarihçilerin “savaşırken ok ve yay tutabilmek için sol memelerini dağlardı” yalanını onlara anlatırız. Rojava’ya uğrarız, orada DAİŞ zihniyetine karşı yaşamı savunan kadınlara deneyimlerini sorarız; “ Bir gecede mi toparlanıp o vahşi saldırıları püskürttünüz?”

Gelecek sayıdaki köşemizde yolculuğumuza başlarken güzel bir şey hatırlatmakta fayda var; hayal kurmak, umudu besleyen en değerli düşünsel eylemlerden biri sanki. Hem bedava, hiçbir ücret ödemiyoruz hem de sınırsız bir senaryo kurma özgürlüğümüz var. Sizde de olur mu bilmem ama çoğu zaman kurduğumuz hayalleri anlatmaya cesaret edemeyiz, deli olduğumuzu düşünürler diye... Delice hayaller kurabiliriz çünkü kimse müdahale edemez onlara, hem şiddete de uğramayız, öldürülmeyiz, evlere kapatılmayız, “bu hayali niye kurdun” diye ellerimize kelepçe takılıp cezaevlerine de gönderilmeyiz. Delice hayallerimiz de bu yolculuğumuzu pekiştirebilir ve elbette ki günlük yaşantılarımızdaki deneyimlerimizi de katarız bu yolculuğumuza. Kadın buluşmalarının heyecanını anlatırız, ninelerimizin hikayelerinden bahsederiz, kendi kişisel devrimlerimizi hatırlarız.

Ve paylaşıyoruz, paylaştıkça çoğalır; çoğaldıkça daha da güzelleştiririz yaşamı...

“Erkek devlet” biçimi: patriyarkal otoriterizm?

Hülya Osmanağaoğlu-01 Kas 2020

Yani devletin kadınlara yönelik baskı ve şiddet politikalarını sadece sınıflar mücadelesinin şekillendirdiği devlet biçiminin bir sonucu/türevi olarak okumak hale geçerli bir analiz biçimi mi tartışılabilir. Çünkü AKP sonrasında da bu boyutta olmasa da patriyarkanın devlet eliyle feminist mücadelenin kazanımlarına yönelik saldırıları sürecektir

Marksist literatür, sınıflar mücadelesinin aldığı boyutlar itibarıyla burjuva devlet yapısının biçim değiştireceğini anlatır: Burjuva demokrasisi, bonapartist diktatörlük, faşizm vd. Sermayenin, işçi sınıfının ve ezilenlerin mücadelelerini bastırmak üzere burjuva devlet aygıtının işleyişini kendi hukuk normlarını hiçe sayarak değiştirmesi söz konusudur. Franko’dan Hitler’e ya da Mussolini’ye faşist diktatörlükler işçi sınıfının mücadelesini bastırmak üzere iktidara geldiklerinde, dinci ve/veya milliyetçi ideolojik araçlarla tüm toplumu baskı altına alırken kadınlara yönelik olarak da baskı mekanizmaları geliştiriyorlardı. Kadınları aileye mahkûm eden, çok çocuk doğurmaya teşvike eden ve itaatkâr toplumun temellerini aileden başlayarak örgütlemeye çalışan bir siyaset izliyorlardı. Ancak toplumun tüm kesimlerine yönelen dinci, milliyetçi ve erkek egemen baskı siyasetinin esas hedefi sınıflar mücadelesinde işçi sınıfının kazanımları gasp etmek ve mücadelesini bastırmaktı.

Avrupa’da ve Amerika’da faşizmler öncesinde 1900’lerin başında birinci dalga feminist hareketin siyasi bir mücadele olarak kabul edilmeyişi, tutuklanan feministlere siyasi mahkûm statüsü verilmediği için yapılan açlık grevlerine zorla müdahaleler, esas olarak kamusal alanda ailedeki erkeklerin izniyle var olabilecekleri varsayılan kadınların,

mücadelesinin meşruiyetini ortadan kaldırmayı hedefliyordu. Kadınlar toplumun kendi adına söz söyleyecek bir parçası değillerdi. Zaten birinci dalga feminist hareket tam da buna karşı mücadele ediyordu: Burjuva toplum yapısı içinde eşit yurttaşlık hakkı için.

İkinci dalga feminist hareket ise burjuva toplum yapısı içinde yasal hakların ötesine geçen analiz ve taleplerle örgütlendi ve yükseldi. Yani kadınlarla erkeklerin eşit ücret alması talebiyle eş zamanlı olarak ev içinde erkeklerle işleri eşit paylaşmak istediklerini dile getirdiler. Kürtaj hakkı ile birlikte ister kadın ister erkeklerle sevişiriz bedenimiz ve cinselliğimiz evdeki koca baba ya da devletçe denetlenemez dediler. Bir bütün olarak toplumsal ilişkilerin evde, sokakta, fabrikada ve kuşkusuz siyasette yeniden inşa edilmesi/örgütlenmesi temelinde bir feminist hareket yükseldi. 1960'larda Amerika ve Batı Avrupa'da yükselen ikinci dalga feminist hareket değişik vurgu ve biçimlerle bütün dünyaya yayıldı ve bütün dünyadaki kadınların hayatını değiştirmeye başladı. [Erkek] devletler bu yükseliş karşısında (aynı işçi sınıfına sermayenin verdiği gibi) erkekler adına kimi tavizler vererek feminist mücadelenin hızını yükseliş dalgasını frenlemeye çalışıyorlar. Birinci dalga feminist hareketin dünya ölçeğindeki kazanımları, oy, miras, eğitim, boşanma vd. haklarıyken ikinci dalga feminizmin dünya genelinde etki gösteren önemli kazanımları CEDAW'ın kabulü, 8 Mart'ın dünya kadınlar günü 25 Kasım'ın kadınlara yönelik şiddetle mücadele günü olarak kutlanması vd. oldu. Kadınların baskı ve şiddet gören bir toplumsal grup olarak siyasal hareketin bileşeni olduğunu tüm erkek devletler resmen kabul etmiş oldu.

Bugünün Türkiye'sine geldiğimizde AKP-MHP koalisyonunun iktidarında değişen rejimi tanımlayan devlet biçimi üzerine faşizm- kurumsallaşan faşizm vd. bir dizi analiz yapıyor tartışmalar sürüyor. İşçi sınıfının kıdem tazminatından grev hakkına değin tüm kazanımları tırpanlanırken Kürt halkının seçme seçilme hakkı bile kayyumlarla ve siyasi kadroların sistematik polis yargı operasyonlarıyla cezaevine konulmasıyla gasp ediliyor. Tüm bunlarla eş zamanlı olarak kadınların/feminist mücadelenin yasal kazanımları da gasp edilmek isteniyor.

AKP, iktidarının ilk gününden itibaren aileyi güçlendirme, üç çocuk doğurma, kızlı erkekli yaşamama, eşcinsellik hastalıktır vd. minvalindeki politik yönelimleriyle patriyarkanın en güçlü temsilcisi olduğunu gösteriyordu. 2012'den itibaren bizzat yasal kazanımlarımızı gasp etmeye yöneldi; kürtajı ve sezaryeni yasaklama girişimiyle başladı, boşanmaları zorlaştırma, nafaka hakkını gasp etme, kız çocuklarını tecavüzcülerle evlendirme ve en nihayet İstanbul Sözleşmesi'nden imza çekme girişimiyle devam ediyor. Bu saydığımız çabalarının hiçbirinde destek bulamadığı için hep geri adım attı. Ancak erkek devlet olarak feminist mücadelenin ve LGBTİ+ hareketin sokaklarda yükselen siyasal meşruiyetini ve örgütlülüğünü dağıtmak için LGBTİ+ hareketin onur yürüyüşlerini tümüyle yasaklarken kadın hareketinin 25 Kasımlardaki eylemlerine baskıyı artırdı ve son iki yıldır da İstanbul'daki 8 Mart feminist gece yürüyüşlerini engellemeye çalışıyor.

Tüm bunlarla eş zamanlı olarak özellikle 2016'dan itibaren Kürt kadın hareketine ve kazanımlarına yönelik doğrudan bir saldırı olduğunu görüyoruz. Atanan kayyumlarla kadın danışma merkezleri, kadın kooperatifleri, yerel yönetimlerdeki kadın daireleri kapatıldı. Kürt kadın hareketinin dernekleri kapatılırken aktivistlerinin yanı sıra neredeyse tüm seçilmiş eş belediye başkanları ve parti yöneticileri tutuklandı. Kürt kadın siyasetçiler, 8 Martlara ve 25 Kasımlara katıldıkları için yargılanıyor ve ceza alıyorlar. Her yeni günün sabahına kadın mücadelesinden arkadaşlarımızın gözaltı haberiyle uyanıyoruz. (Bu sabah da feminist yol arkadaşımız, TJA dönem sözcüsü Ayşe Gökkan'ın yeniden gözaltına alındığı haberiyle güne başladık). Kadın cinayetlerine, İstanbul Sözleşmesi'nden imza çekmeye, kız çocuklarını tecavüzcülerle evlendirme düzenlemelerine karşı kadın hareketinin onlarca şehirde örgütlediği eşzamanlı eylemlerin ardından hep Diyarbakır'da Van'da Hakkâri'de vd. Kürt kadın hareketinden arkadaşlarımıza yönelik gözaltı ve tutuklamalar gerçekleşiyor.

Gelinen noktada AKP iktidarının sadece dinci- milliyetçi ya da sınıf düşmanı doğası nedeniyle kadınlara “da” baskı ve şiddet uyguladığı türünde bir analizle devletin dönüşümünü açıklamak mümkün olmuyor. Yani tek başına faşizm en gerici devlet biçimidir gibi bir analizle kadınların siyasal temsilde geldiği en önemli nokta olan eşbaşkanlığı “suç” olarak tanımlamayı açıklayamayız. Erkek devlet bizzat toplumsal hayatın, feminist mücadelenin kazanımlarıyla kadınlar lehine yeniden örgütlenerek dönüştürülmesine engel olmaya çalışıyor. Örneğin eşbaşkanlığı suç olarak tanımlayarak siyasal mücadelenin bizzat patriyarkal/erkek devleti ve toplumu tehdit ettiğini görerek kendini koruma mekanizmaları geliştiriyor kadınların mücadelelerine saldırıyor.

AKP iktidarı erkek-devlet yapısının kendini korumak için kadın hareketine/feminist harekete yönelik saldırı başlatmasının önemli bir örneği ama yalnız değil. LGBTİ+'lara yönelen hak gasplarıyla Brezilya, kürtaj yasaklarını daha da sıkılaştırmasıyla Polonya, İstanbul Sözleşmesi'ni askıya alma çabasıyla Macaristan diğer yakından takip ettiğimiz örnekler. Ancak toplumsal muhalefetin haber mecralarında pek denk gelmediğimiz ülkelerde de feminist mücadele ve erkek devlet baskısının yükseldiğini görüyoruz. Örneğin Çin ve Hindistan örnekleri üzerinden, buradakine benzer biçimde, feminist mücadelenin yükselişini sınırlamak, kadınların siyasal katılımlarını ve toplumsal muhalefet içindeki etkinliklerini kırmak için baskı gözaltı ve tutuklama politikaları örnekleniyor. Bizzat erkek devlet örgütlenmesini ve iktidarı elinde tutan devlet başkanlarında cisimleşen şiddet meşrulaştıran devlet biçimi “patriyarkal otoriterizm” olarak tanımlanıyor.¹

Sonuçta maddeci feminist analiz patriyarkanın kendi iç dinamikleri (kapitalizmle iç içe geçmiş ve karşılıklı belirlenim içinde) olan bağımsız bir sistem olduğunu söyler. Patriyarkanın kendini ayakta tuttuğu temel kurum/toplumsal örgütlenme kuşkusuz aile.

---

¹ https://m.thewire.in/article/women/india-patriarchal-authoritarianism-women-arrests/amp?_twitter_impression=true&s=09

Ancak [erkek] devlet aile/ev içindeki kadın erkek ilişkilerini, aslında erkeklerin kadınların emekleri ve hayatları üstündeki denetim hakkına hukuk aracılığıyla müdahil oluyor. Bu noktada devlet sadece sınıflar mücadelesinin bir alanı değil cinsiyetler mücadelesinin de alanı olarak işlev görüyor. Yani devletin kadınlara yönelik baskı ve şiddet politikalarını sadece sınıflar mücadelesinin şekillendirdiği devlet biçiminin bir sonucu/türevi olarak okumak hale geçerli bir analiz biçimi mi tartışılabilir. Çünkü AKP sonrasında da bu boyutta olmasa da patriyarkanın devlet eliyle feminist mücadelenin kazanımlarına yönelik saldırıları sürecektir. Bu anlamıyla patriyarkal otoriterizm en doğru kavramlaştırma olmayabilir ama patriyarkanın kendini örgütlemesinin ve korumasının bir zemini/kurumu olarak devlet başlığının feminist mücadelenin analiz ve siyaset üretme alanlarından biri haline gelmesi gerekiyor.

Kürtçenin kadın öykücüsü: Sîma Semend

Aysel Tabak-01 Kas 2020

Kürt toplumunda kadın yazarlar ilk olarak Sovyet Ermenistan'ında ortaya çıktı. Sîma Semend de bu kadınlardan bir tanesi. Öykülerinin ortak noktası ise ana karakterlerin toplum baskısına karşı mücadele eden kadınlardan oluşması

20. yüzyıl boyunca Kürtçe, Kürt coğrafyasında yasaklıydı ve çok katı baskılarla karşı karşıya idi. Bunun sebepleri malum... Özellikle Türkiye'de Kürtçe üzerinde çok katı bir baskı vardı. Anadilde eğitim zaten söz konusu olmazken, Kürtçe dergi, kitap, gazete gibi yazılı yayınlar ve radyo-TV gibi görsel ve işitsel yayınlar da kesin olarak yasaktı.

Bu durum 90'lı yıllara kadar ağırlaşarak geldi. 90'lı yıllarda birçok zorluğa rağmen kitap, dergi ve gazeteler yayınlanmaya başlandı. Yaklaşık 70 yıllık bu dönemde Sovyetler Birliği topraklarında yaşayan Kürtler, diğer Kürtlere kıyasla kısmen daha özgür ve elverişli koşullarda yaşadıkları için edebiyat, folklor, tarih gibi alanlarda çok önemli çalışmalara imza attı. Birçok alanda Kürt edebiyatında ilk eserler Sovyet Kürtleri tarafından verildi. İlk Kürtçe roman ve filmin, Kürt klasik edebiyatı çalışmaları alanında ilk sayılacak birçok önemli çalışmanın bu dönemde Sovyet topraklarında olması tesadüf değil.

Kürtler modern edebiyat alanında eserlerini geç vermiş olsa da, azımsanmayacak bir edebi birikime sahip oldular. 1930'lu yıllarda modern edebiyat anlamında ilk adımlar atılmış, 21. yüzyıla kadar önemli yazarlar yetişti. Kürtçe eserler çoğunlukla erkekler tarafından yazılmış olsa da eserleriyle Kürt yazılı edebiyatına damgasını vuran kadın yazarlar da yok değil. Kürt kadın yazarların az olmasında, Kürt toplumunun feodal bir yapıya sahip olması, erkek egemen zihniyet, siyaset ve kadını geri planda bırakan inançlar gibi birçok etken var.

Bir kadının bu engelleri aşıp kurallardan sıyrılması için çok ciddi bir mücadele vermesi gerekiyordu. Bu mücadeleyi verip, kurallara başkaldırıp birçok alanda iz bırakan kadınlar da oldu. Bunlardan biri de Sîma Semend'dir

Kürt toplumunda kadın yazarlar ilk olarak Sovyet Ermenistan'ında ortaya çıktı. Sîma Semend de Bitlis'ten zamanın Çarlık Rusya'sına bağlı Ermenistan'a göç eden Rojkîyan aşiretinden. Semend, 1933 yılında Ermenistan'ın Axbaran şehrinde dünyaya geldi. Ailesi Kürtçe ile yakından ilgiliydi. Ermenistan Kürtlerinin tanınmış simalarından olan babası Semendê Elî Sîyabend, Almanlara karşı yapılan savaşta "Sovyetler Birliği Kahraman" madalyası alan ilk Kürt. Uzun yıllar Ermenistan'da bakanlık yaptı. Aralarında "Xecê û Sîyabend" adlı eseri dâhil birçok Kürtçe edebi eserin de sahibidir. Semend'in eşi, Karlênî Çaçanî de tanınmış bir şair ve tarih alanında doktora sahibiydi. Uzun yıllar Ermenistan Kürt yazarlar birliğinin başkanlığını yapmış, Kürt tarihi hakkında birçok kitap ve birkaç şiir kitabı da yayınlamış.

Ortaöğretim eğitimini Ermenistan, Elegez'de tamamlayan Semend, 1958 yılında Erivan Üniversitesi Filoloji bölümünü bitirir. Eğitimini bitirdikten sonra Ermenistan Dil Akademisi'nde birkaç yıl çalışır. Daha sonra Kürtçenin gelişiminde önemli rolü olan Erivan Radyosu'nda 30 yıl emek veren Semend, burada çocuklar için programlar, hazırlayıp sunar. Hazırlayıp sunduğu "Jina Kurd" (Kürt Kadını) adlı radyo programı Erivan Radyosu'nun Kürt dinleyicileri tarafından hevesle dinlenir. Kürt dilinin yasaklı olduğu dönemde yaptığı bu değerli çalışmalarla Kürtçenin gelişimine önemli katkılar sunar.

Semend, radyoda yaptığı programlarla da sınırlı kalmaz. Henüz öğrencilik yıllarında yazdığı Kürtçe ve Ermenice hikâye ve öyküler gazete ve dergilerde yayınlanır. Eserlerinde Ermenistan'da yaşayan Kürt toplumunun yaşamını, doğa ile ilişkisini, feodal yapıyı ve bu yapı içinde kadının yaşamını işler. Kahramanları genellikle feodal yapı ile mücadele eden ve kendi yolunu çizmeye çalışan kadınlardan oluşur. Çoğunluğu erkeklerden oluşan Kürt yazarların eserlerinde kadın başkarakter yok denecek kadar azken, Semend'in öykülerinde başkarakterlerin nerdeyse hepsi kadındır. Öykülerinde sınıfsal bakış açısı hâkim ve elbette bunda Sovyet sosyalist sistemi döneminde uygulanan ve kadın ile erkek arasında eşit iş bölümünün esas olduğu "kolhoz sisteminin" etkisi de vardır.

Semend'in ilk eseri, 1961'de Erivan'da Kiril alfabesiyle basılan "Xezal" adlı hikaye kitabıdır. Kitap, 1996 yılında İsveç'in başkenti Stockholm'de Nûdem Yayınları tarafından Latin alfabesiyle basılır. 2015 yılında da Türkiye'de Avesta yayınlarından çıktı. "Xezal" üç öyküden oluşuyor ve öykülerin ortak noktası kadın kahramanların toplumun baskısına karşı mücadele etmesi. Kitaba adını veren "Xezal" adlı öyküde, başlık parasını, kadınların eğitimden uzak tutulmasını ve zorla evlendirilmelerini eleştirir.

Xezal'dan sonra "Du Şahî (İki Eğlence)" ile "Guman"(Umut) adlı diğer öykü kitapları yayınlanır. Bunlar dışında Ermenistan Kürtlerine ait hikâyelerin olduğu iki derlemesi de yayınlandı. Kiril alfabesiyle basılan fakat henüz Latin alfabesine çevrilmeyen bu kitapları yakın zamanda Latin alfabesiyle okurlarıyla buluşacağını da müjdesini verelim.

Hakikatin dili

Zeynep Altinkaynak-01 Kas 2020

Algılama, anlama ve kavramlaştırma süreçleri cinsiyetçi bilimin kodlarıyla yüklüdür. Bu kodlar dolaylı ya da doğrudan, kadın varlığını, toplumsallığını hedefler. Yok, sayar, öteki kılar, sıradanlaştırır

Bir olguyu, bir doğruyu, bir gerçeği, bir hakikati tanımlamak tarihsel anlamda bir derinliğe muhtaçtır. Tanımlamak, tanım yapmak, isim koymak kavrama isteminin birinci adımudur. Bir 'şey'i tanımlama düzeyimiz, aynı zamanda onu anlama düzeyimizi de ortaya koymaktadır ki onun da tanımakla direk ilgisi vardır.

Hakikati açıklama aracı olarak dil, tüm bu tanıma ve tanımlama sürecinin insanlık kadar eski özetidir. Merak; evrensel bir tanımlama dürtüsüdür. İnsan varlığının ve toplumsallığının devamlılığını sağlayan şey; evrene, doğaya, kendi bedenine, kadına, erkeğe karşı duyduğu merak değil midir? Bilimin tarihsel yolculuğu böyle başlar. Bilinmeyene, bilinmek istenene, ihtiyaç duyulana, anlaşılacak istenene gösterilen meyil, bilimin oluşudur.

Çocukken yaşamın her ayrıntısına dair duyduğumuz merak, esasen şey'lerin düşünselimizde bir karşılığının olmamasıyla ilgilidir. Önce var olanı merak ederiz, sonra onu tanımlarız. Merakla tanımlama arasındaki evre değişkenlikler arz edebilir. Bu evreyi deneyleme-deneyimleme besleyebileceği gibi, ana-toplum kültürü veya toplumsal bellek de besleyebilir. Birikerek büyüyen bilme edimi, bilimsel akışı oluşturur.

Tanımlama, aynı zamanda anlam oluşturma sürecinin de başlangıcıdır. Bir şeyi, bir olguyu tanımlama evresi, onu soyutlama gücünü de beraberinde getirecektir. Dolayısıyla kavrama isteminden başlayan süreç anlam gücüyle donandığında olgunlaşmış sayılabilir. Bilge'nin 'Anlamak yapmaktır' belirlemesi bu sürecin devamlılığına işaret eder. Bu durumda istem aşamasında sorduğumuz sorulara, anlamlandırma aşamasında verilecek cevaplar bilme tarzını ortaya koyar.

Kavrayış, bilme tarzının anlam gücüne kavuşmuş hali olmaktadır. Var olanı kendi öz gücüyle kavrama biçimi kavrayış oluyor. Bu kavrayış, artık genel kavrama göre özgünlükler içermektedir. Kavramla kavrayış tipik benzerlikler gösterse de, anlamsal olarak bakış açılarımızla orantılı farklılıklar da içerir. Kavrayış doğrudan bilme tarzımızı ortaya koymaktadır.

Metafizik düşünme ve anlamsal derinlik ve çeşitlilik oluşturma insana has bir durumdur. Bu derinlik ve çeşitlilik doğal olarak ideolojiden beslenir. İdeolojiyi kültürel, çevresel ve tarihsel araçlardan kopuk değerlendirmek klasik bir pozitivizm hastalığıdır. Gerçek anlamda ideoloji, anlamlılıklar bütününe ulaşma halidir. Beslendiğin ve aynı zamanda beslediğin anlamlılıklar bütünü, insanı metafiziğiyle insan yapan gerçekliktir. Dolayısıyla ideolojiden, kültürel var olma halinden kopuk bir kavrayış biçimi düşünülemez. Anlama-anlam oluşturma ve edim süreçleri bu bağlamdan direk olarak etkilenmektedir. Mevcut haliyle kavrayış süreçleri, ya sadece kavram statikliğinde ya da göreliliğin girdabında sıkışıp kalmaktadır.

Kavramın statikliği bir anlamda sözlüğün dar dünyasıdır. Sözlük çerçeve çizer. Fakat bir kavrama içerik kazandırmak, kavrayış gücünün zenginliğiyle bağlantılıdır. Var olanı olduğu gibi alma, kavrayış süzgecinden geçirmeden kanıksama, mekanik bir bakış açısı oluşturur. Pozitivizmin eğitim süreçlerinin, -hane'leri aracılığıyla zihnimize oluşturmak istediği bakış açısı da budur.

Düz, sorgulamayan, anlam oluşturma çabasıyla zihnini yormayan kavrama biçimleri, düz dünyalar, sürüleşen toplumun sürünen bireylerini yaratır. Tersine aşırı görelilikte de kendini göstermektedir. Kavram ile kavrayışı aynılaştırmak ne kadar büyük bir yanılgıysa, aralarındaki bağı bir bütün koparmak da o denli yanılgılıdır.

Dolayısıyla iki yaklaşım da; yani kavramla kavrayışı aynılaştıran yaklaşım da bir bütün koparan yaklaşım da iki uçtan aynı kapıya çıkar. Hakikati flulaştırır. Ezberci, dogmatik, düz ya da liberal, sübjektif, savrulmaya yatkın anlayışları ortaya çıkarır. Doğru olan yorum gücünü, ahlaki ve politik dinamikleri elden bırakmadan zenginleştirmekten geçmektedir. Kendini tüm bu alanların dışında mutlak bir nesnellikle tanımlayan pozitivist bilimin, tarihsel bir yanılgı içerisinde olduğu ortadadır. Mitolojik, felsefi ve dinsel süreçlerin, 'dogmatizminden', 'abartısından', 'öznelliğinden' kurtulmuş modern bilim varlığını salt gerçekliğe dayandırır. Irklardan, dinlerden, cinsiyetlerden azade bilim alanı (ve dolayısıyla adamı) sadece gerçeğe odaklanmıştır! Bu gerçekliğin üstünü biraz eşeleyip, içteki metne baktığımızda ise anlama, kavrama ve kavrayış süreçlerinin, tek tanrılı dinlerden beter bir dogmatizmin pençesinde olduğunu görürüz.

7 bin yıllık patriyarkanın ve onun süper-yavrusu kapitalizmin yoğun etkisi altındaki 'modern bilim', kendi hakikatini sergilemekte bir beis görmemektedir. Dili kurarken, bir olguyu kavramlaştırırken, bir şey'i deneylerken, tutumunu tüm çıplaklığıyla ortaya koymaktadır. Dilin gelişim seyri tüm bu süreçlerden fazlasıyla etkilenmiştir. Mevcut modernist bilimin dili, erkek egemenlikli tahakkümün gölgesindedir. Algılama, anlama ve

kavramlaştırma süreçleri cinsiyetçi bilimin kodlarıyla yüklüdür. Bu kodlar dolaylı ya da doğrudan, kadın varlığını, toplumsallığını hedefler. Yok, sayar, öteki kılar, sıradanlaştırır. Modernist bilime özgü bir dünya çizip, kadın varlığını bu dünyanın kıyılarında tutar.

Bilgilenme çabasında olan bir kadına 'sakal sahibi olmayı istese daha iyi olur' diyen Kantın ya da 'Kadınlar, akıl tarafından ehlileştirilmesi gereken potansiyel bir düzensizlik kaynağıdır' diyen Rousseau'nun sözleri, genel tutumu açıklar niteliktedir. Kadını ehlileştirecek olan akıl erkektir, doğayı ehlileştirecek olan akıl erkektir, toplumu ehlileştirecek olan akıl erkektir. Bu aklın dili kendinden menkuldür.

Bu edimi, bilme tarzını ve dili sorgulamak, ortadan kaldırmak ve düşün dünyalarımızı yeniden kurgulamak Jineoloji'nin en temel varlık alanlarından biridir. Tanıma, tanımlama, kavrama ve kavrayış süreçlerimizi 7 bin yıllık kodlamalardan arındırmak en başta tarihsel ve günceli bir arada tutma kudretinde bir yol yürüyüşü gerektirmektedir. Hem geriye, hem ana, hem geleceğe bakmaya mahir bir görüş zenginliği gerektirmektedir.

Hem eleştirecek hem dönüştürecek, hem büyütecek bir yöntem arayışını gerektirmektedir. Bilimi evrensel, toplumsal ve bireysel bir kavrayışa kavuşturan muazzam bir düşün gücü gerektirmektedir. Ölümsüzleşen bir geleneğin eseri olarak, tüm zamanların bilgisine sahip bir kadın belleğimiz oluşmuş durumdadır. Jineoloji bu belleğin kendisidir. Bu belleği güncel olana taşımak ve hakikatin dilini her alanda kurmak, geçmişe, bugüne ve geleceğe olan borcumuzdur.

erkeği bağışlamak

---

ayşe düzkan-01 Kas 2020

çeşitli feminizmler içinde yaygınlaşan bir düşünce tarzı erkekleri şiddetle ilişkileri etrafında ele alıyor. oysa şiddete meyyal olsun olmasın, her erkek egemenliğin yani hegemonyanın parçası... ve derdimiz kötü, toksik, hegemonik erkeklikle değil, egemenlikle

bir feminist yazar, ikinci dalğanın ilk yıllarında, “geçmişte, tıp metinlerine bakmadıkça kadın diye bir varlık olduğunu bilemezsiniz çünkü tarih, siyaset ve sosyoloji kadınlardan söz etmezdi” demişti. feminizm, kendi içinden gelen eleştirilerle genişleyen, gelişen bir teori. nitekim bugün toplumsal olanla biyolojik olanın bağlantısının tartışıldığı bir noktaya ilerledik.

bu yazının konusu olmadığı için burada uzun boylu üstünde durmayacağım. ama şunu söylemeliyim; simone de beauvoir, ikinci dalğanın işaret fişeği olan kitabında, “kadın doğulmaz, kadın olunur,” derken çok önemli bir noktaya değinmişti. bu, cinsiyetin epistemolojik bir süreçle edinildiği ve bu epistememin toplumsal olduğu gerçeğidir. feminizm toplumsal olanla ilgilidir; zaten dünyayı dönüştürmekle ilgili herhangi bir toplumcu ideoloji toplumsal olana odaklanır. o yüzden kendi adıma toplumsal cinsiyet değil cinsiyet terimini kullanmayı tercih ediyorum. bir toplumsal inşa olarak cinsiyetin biyolojik fonksiyonlarla bağı var ama o toplumsal inşanın varlığı, işlevi, konumu, hareketi bundan bağımsız. cinsiyet: neden, nasıl?

öyleyse cinsiyeti nerede ve nasıl tanımlayabiliriz? burada iki farklı yönetime başvurmak mümkün; bunlardan biri geçmişe bakıp bugünü anlamaya çalışmak. bu ilk bakışta mantıklı görünse de, cinsiyet, tarih öncesi dönemlerde de toplumsal bir kategori olarak var olduğu için, ister istemez spekülasyonlara dayanan antropolojinin alanına başvurmak zorunda kalıyoruz; bu bize bugüne dair tezlerimizi destekleyecek spekülasyonlardan birini tercih etme imkânını veriyor. ya da bugünden geriye bakarak tarih alanı içinde kalabiliriz ki bu dahi, farklı anlatıların nesnelliği son derece sorgulanabilir olduğu için sorunlu.

ama elimizde geniş bir şimdiki zaman var; hatırladığımız ve anlatımların hatıramızın parçası olduğu bir şimdiki zaman. buraya baktığımızda cinsiyeti oluşturanın hiyerarşi olduğunu görüyoruz. “kadınlar” “kadın” gibi davranmak, “kadın” gibi görünmek zorunda çünkü ancak bu şekilde “erkek”e hizmet edebiliyorlar. kadınlarla erkekler arasındaki egemenlik ilişkisi olmadan, “fark”ın bir anlamı, işlevi yok.

bu hizmet çok geniş bir alana yayılıyor: hane olarak tanımlanan alan içinde yapılan her üretim; bahçecilikten hayvancılığa, temizlikten günlük yemeğe, seks hizmetine uzanan geniş bir yelpazede kadınlar ailelerinin reisi sayılan erkekler için herhangi bir ücret almaksızın çalışıyor; aynı işleri başka birisi için yaptıklarında ücret alıyorlar. evdeyse boğaz tokluğuna çalışıyorlar.

ama bu hizmetlerin sürdürülebilmesi için verilen başka hizmetler de var; kadınlar daha çekici olmak zorunda örneğin. kadınlar, çocukların ve erkeklerin bakımını üstlendikleri için onların duygusal sorunlarını da hesaba katmak zorunda; buna ana şefkati deniyor. bunlar ilk aklıma gelenler, eminim her okur farklı birçok örnek biliyordur. bu ilişkiye, ister - kadın ve erkek arasındaki birleşme üzerine kurulmuş olmasını vurgulamak için- “hetero-patriyarka” dersiniz, isterseniz, patriyarka zaten bu ilişki üzerine kurulduğu için hetero olduğunu vurgulama gereği duymazsınız, hetero olmayan çiftlerin de zaman zaman bu ilişkinin benzerlerini yeniden ürettiklerini de hesaba katarak “patriyarka” demekle yetinirsiniz. bu kavramlardan daha önemli olan gördüğümüz ve değiştirmekte kararlı olduğumuz gerçeklik. egemenlik ve araçları

bir egemenlik ilişkisi kendiliğinden yürümez, onun devamlılığını sağlayacak araçlar gerekir ve hatırladığımız tarihten gerisine de baktığımızda bu araçların zaman içinde değişik gösterdiğini ve ama üç temel başlıkta toplanabileceğini görüyoruz: ideolojik aygıtlar, toplumsal yapılanma ve şiddet. masallardan magazin haberlerine kadar uzanan bir spektrumda patriyarkanın ideolojik aygıtları, yukarıda bahsettiğim hizmeti vermeyi reddeden kadınların eksik/eksikli sayılması gerektiğini ve kadınlar için en büyük hayalin hizmet edecekleri bir erkek bulmak olduğunu anlatır durur.

ikinci araç toplumsal yapılanma; bir kadının aile dışında yaşam alanı bulamayacağı şekilde kurulmuştur, kadınların ücretli çalışma koşullarından dışlanması bu yapılanmanın en önemli parçasıdır; üçüncüsü de fizikselden duygusala uzanan şiddet. bunların içinde en görünür olan şiddet tabii çünkü en can yakarı o. en fazla mücadeleyi şiddete karşı veriyoruz çünkü bu hayatta/ayakta kalmamızın tek yolu.

erkek şiddetiyle mücadelenin önemi ve sınırları

bugün mücadelenin odağında şiddetin yer alması bizi yanıltmasın. patriyarka, erkek-egemenliği, adına ne dersiniz deyin, şiddetten ibaret değil, şiddet onun sürmesini sağlayan bir olgu, onun ta kendisi değil ve o ayakta kaldıkça farklı biçim ve düzeylerde sürecek. her kadın bundan etkilenir, fiziksel şiddetten korunabilen duygusal şiddete, hiç olmadı erkek bilmişliğine maruz kalır. burada bir parantez açıp şunu tekrarlayayım. patriyarka sis bireyler arasındaki hetero ilişkilerin üzerine kurulu ama eşcinsel ve trans bireyleri de etkiler. hetero olmayan kadınlardan benzer hizmetler beklenir, hetero olmayan erkekler erkek olmanın avantajlarından yararlanır. ama patriyarkal cinsiyet hiyerarşisinin tepesinde hetero sis erkek duruyor.

burada bir parantez daha açmak istiyorum. her birimizin farklı kimlikleri var; bunlardan bir kısmı doğumla birlikte ediniyoruz (örneğin ulus), bir kısmını toplum atfediyor (örneğin cinsiyet), bazılarını da kendimiz tercih ediyoruz (örneğin ideoloji). bu kimliklerin hepsi zaman zaman şiddete maruz kalmamıza yol açabiliyor. ama hepsinin oluşumu farklı. bir muhalif düşüncelerinden ve siyasal faaliyetlerinden yani tercihlerinden dolayı şiddete maruz kalır. ama bir kadın için durum böyle değil; tercihlerinden bağımsız olarak, dünyanın her yerinde kadınlar şu ya da bu biçimde şiddete ve daha önemlisi sömürüye maruz kalıyor. insan muhalif görüşlerinden vazgeçebilir, hatta bir ülkede baskı görmesine sebep olan ulusal kimliğinin baskıya sebep olmayacağı bir ülkeye gidebilir ama kadın olmaktan vazgeçmek mümkün değil! egemenlikten vazgeçmek

benzer bir şey egemenler için de geçerli. örneğin ben türküm, aklım bu konuya erdiğinden beri, kürtlerin gördüğü baskıya karşı çıkmaya çalışıyorum. o baskıdan sorumlu değilim ama bu, bir türk olarak avantajlı durumda olmam gerçeğini değiştirmiyor. ki sorumluluk konusunu dahi tartışmalı bulan arkadaşlar oluyor, söylediklerine hak vermesem bile, uyarıcı bir bakış açısı olduğunu düşünüyorum. adorno'nun, bir ara çok sık hatırlatılan bir sözü var; yanlış hayat doğru yaşanmaz! bu çok çekici ve gerçekçi bir cümle ama egemenlik ilişkilerini kastederek kullanılması doğru değil. yanlış hayat doğru yaşanmaz, yanlışlık toplumsal müdahaleyle değiştirilebilir ancak. egemen olmak yanlış bir hayat değil, "hayat" kelimesinin anıştırdığı bireysellikle bağlantılı değil. egemen olmak insanın kendi tercihi ya da değiştirebileceği bir fikir, bir hayat tarzı değil, bir toplumsal bir inşanın sonucu. her egemenin -konumuzda erkeklerin- birden fazla ideolojik aracı var. bunlardan daha tahammül edilebilir, daha az zararlı (örneğin cinayeti meşru görmeyen) olanları tercih etmek mümkün ama bu egemenliği ortadan kaldırmıyor. çeşitli feminizmler içinde yaygınlaşan bir düşünce tarzı erkekleri şiddetle ilişkileri etrafında ele alıyor. oysa şiddete meyyal olsun olmasın, her erkek egemenliğin yani hegemonyanın parçası. egemenlik konumunu farklı biçimlerde yaşamak mümkün ama bu farklı biçimlerden bazılarını öncelikli hedef almak feminizmin işi olamaz. her gün karşılaştıklarımızdan başka bir erkeklik yok, toplumsal olarak erkek olmamanın tek yolu var, kadın olmak!

patriyarka, kadınların sömürü ve baskı altında yaşamasına sebep oluyor, erkeklerin de hayatını sınırlıyor. bundan kaçış yok, toplumsal mücadeleden başka çare de yok. ve derdimiz kötü, toksik, hegemonik erkeklikle değil, egemenlikle.

Kömürçiyan'ın izinden bir İstanbul serüveni

Çiğdem Öztürk-01 Kas 2020

Zeynep Dadak

Eremya Çelebi Kömürçiyan'ın seyahatnamesinden esinlererek üç yüz elli yıl öncesinin İstanbul'unun izini süren yönetmen Zeynep Dadak, Ah Güznel İstanbul adlı belgeseli ile şehrin tarihi kadar, dönemin kadınlarıyla ilgili de çarpıcı bilgiler veriyor

Zeynep Dadak 350 yıl önce yaşamış İstanbullu seyyah Eremya Çelebi Kömürçiyan'ın anlattıklarının izini bugün İstanbul'unda sürüyor. Seyirci karşısına çıktığı festivallerden ödülle dönen Ah Güznel İstanbul adlı kurmaca belgesel, Kömürçiyan'ın İstanbul Tarihi, 17. Asırda İstanbul adlı kitabındaki temaşa ilkesine sadık kalarak, arada sözü tarihçilere ve araştırmacılara devrederek, bir müzikal çeşitlilik eşliğinde şehri turluyor. Mavi Dalga ve Bu Sahilde filmlerinden tanıdığımız Dadak'la son filmi Ah Güznel İstanbul üzerine konuştuk.

* Eremya Çelebi bugün İstanbul'na bakınca ne görüyor?

Eremya'nın metnini ilk okuduğumda kendi dönemi için de bir zaman makinesi hissi yarattığını düşündüm. Suda olmak, oradan bakmak ve mesafe ona bir bedensizlik veriyor. Onu bedensiz biri olarak hayal edince zamansal hiyerarşi de kırıldı kafamda, Eremya'nın bugün gezse böyle şeyler söyleyeceğini, filmdekilere bakacağını düşündüm. Metni üzerine eklediğim her parça, onun şehri bugün nasıl görebileceğine dair hayalim. Örneğin, film Vaka-i Vakvakiye'ye gönderme yapıyor, ama aslında kitapta direkt öyle bir şey yok, cesetlerin nasıl sallandığını anlatmıyor, ama öyle derdi diye düşündüm. 6-7 Eylül için de

Eremya buralardadır izliyordur gibi hissettim. Bülbül sesi dinlemeye gittiğini de anlatmıyor, ama bir dipnotta geçiyor. Acaba 19. yüzyılda yaşıasa nasıl bir İstanbul yaşardı, Gezi'yi görse ne olurdu diye düşündüm hep. Filmde bu sorunun cevabını vermeye çalıştım.

* Eremya elebi'nin hayatına bakınca her Şey bir yana ne kadar meraklı bir insan olduğu anlaşılıyor.

Tam yle bir tip. Bu biraz da canını sıkan Őeylerle başa çıkma yolu. Beni en çok arpan Şeylerden biri kitaptaki duygu tarifleriydi, bir seyahatnamede o kadar duygu görmezsin, birine kızıyor, heyecanlanıyor. Karaktere dönüşmesinin sebebi de bu: Baktığı Şeye kendi duygusunu dahil ediyor. Bu bana çok eşsiz ve öncesiz geliyor. Meraklılığın yanı sıra zaman zaman çok melankolik, kızgın, neşeli. Bir de mizahi yn var. Kitleleri memnun edecek bir mizah değil, ince bir mizah bu. Osmanlı'da Ermenice edebiyatta da bu üslupla yazan 19. yüzyıla ait Hagop Baronyan gibi isimlerde de benzer bir mizah var. Ermeni kültürüne içkin kültürel bir Şey de olabilir. Kömürciyan'ın döneminin kültürel dinamiklerine bakarsak bu meddahlığın da en çok patladığı dönem. Toplumsal hicvi azıcık meczuba yatarak, enteresan hikyeler anlatarak yapan adamlar var.

* Aslında Eremya'nın din insanı olması bekleniyormuş, ama olmamış. Neden?

Ne olursa olsun bu kitap bir papaza armağan edilmiş. Kendi pozisyonunu, varsıllığını, ailesinin içinde yaşadığı ruhban sınıfı reddeden biri değil, fakat kendini dışarıdan bir göz, bir anlatıcı olarak konumlandırıyor, bu da bir tür seküler bakış getiriyor. Böyle bir iktidara oynamıyorum, anlatacak başka bir hikyem var, bunu takdir edecek insanlar da var bu kilisenin içinde, diyor. Filmde kadınlara atfettiğim tereddüt hali değil bu belki, ama kendinden Őüphe etmiyor gibi görünse de derinde o tereddüdün önemine inanan birisi. Mesela İstanbul'un yangınları üzerine de yazmış, envanterini tutmuş. Yangınlarla ilgilenmesi kişiliğine çok uyuyor.

* Eremya Çelebi İstanbul'a haz duyarak bakıyor, ama arka planda acı çekenler olduğunu tahmin etmek zor değil.

Anlatamayanların kimler olduğunu hep düşündüm. Neticede Eremya'nın ailesi de nüfuzlu bir İstanbul ailesi, kilisede çok güçlüler. Ayrıksı bir figür olduğundan kendisi de acı çekiyordu bence. Seyahatnameyi neredeyse otuz senede bitiriyor. O anlamda Evliya elebi'ye benziyor, ailesinin iktidarına uzak durmak istiyor. Tabii bu bir sinemacı fantezisi de olabilir. Onun cemaatinde de, İstanbul'un tüm halkları içinde de mutlaka müthiş sınıfsal farklılıklar var. O dönemin fakirleri, düşkünleri kim acaba? Filmde de adı geçen bir sürü garip, yarı meczup tip var. Hangi mahallelerde oturuyorlar? Ne kadar uzaklar iktidardakilere? Neticede o dönemde anlatabilen insanlar bir Şekilde kültürlü insanlar, mesela Eremya yedi dil konuşuyor, çevirmenlik yapıyor. Cemal Kafadar'la o dönemin elebilerinin farklı toplumlara ait olsalar da karşılaşıp karşılaşmadığı üzerine kafa yorduk. Coğrafi keşifler sonrasında Topkapı Sarayı'na gelen haritalara bakmaya kimler davet

ediliyordu? Eremya Çelebi gitmiş midir? Evliya Çelebi'yle karşılaşmış mıdır? Saraya girme hakkına kimler sahipti? Hangi toplumların üst tabakaları o ayrıcalıklara sahipti?

* Filmin son faslının adının “Kadınların tereddüdü” olmasının nedeni nedir?

Film için Kömürciyan'ın izini süreceğim dedim, o açtı bana o temaları. Kitap Üsküdar'a gelip camilerden bahsetmeye başladığında o camiler bugün ne âlemde diye bakınca karşıma o dönemki isimleriyle bu dönemki isimlerinin farkı çıktı. Banisi kadın, ama Kösem Sutan'ın camisi Çinili Camii diye biliniyor. Bu Kömürciyan'dan sonraki bir örnek, ama onun döneminde de Valide Sultan Camii var, şimdi Yeni Cami deniyor. Kadınların iktidarda olduğu, bina yaptırdığı enteresan bir dönem bu. Bu camilerin içinde kadın olmak, cami yaptırmak, iktidarda, kültürel alanda, müzikte, mimaride söz sahibi olmak üzerine düşündüm. Saray kadınlarından başka nasıl kadınlar vardı, neler temsil edilmişti, sokakta ne görüyoruz, üzerine düşündüğüm sorular hep. Dönemin minyatürlerinde, biraz daha sonra 19. yüzyıl yağlıbovalarında, fotoğraflarda kadınlar İstanbul'da nasıl temsil edilmiş diye baktım. Kadınlar kendilerini anlatıyorlar mı? Tarihçi Suna Kafadar o anlamda önemli, o dönem kadınların neler yaptıkları, nasıl ve nerede yazdıkları konusunda başka bir kapı açtı. Çinili Cami'ye girdiğimizde duvara hangi resimleri yansıtacağımı, hangi hikâyeyi duymak istediğimi biliyordum. O da tereddüt temasını açtı. Suna Kafadar camideki kadınların bakışlarının farkını, serbest alan oluşunu, kadınların paravanın arkasından da olsa aşağıdaki erkeklere rahat rahat bakabilmelerini anlatıyor. Oryantalist tasvirlerdeki gibi kadınların peçelerin, hazeranların arkasından bakmasının ötesine, gündelik hayatta herhangi bir kadının başka ne türden bir bakış hakkı var? Suna'nın söyledikleri bu açıdan ilginç tabii.

Zeynep Dadak, "İstanbul bir su şehri. Her yanı su, altında ayazmaları var, Karadenizi ayrı, Marmarası ayrı," diyor.

* Bakan kadınlara ilişkin bir şey bulabildin mi?

Gerçekten çok az örnek var. 19. yüzyılda fotoğrafa gelince bir şeyler çıkıyor, ama onun dışında görsel temsil anlamında bir şey bulamadım. Asiye Hatun anlatısı o anlamda çok etkileyici. Günlük ya da mektup formunda bir birinci tekil şahıs anlatısı olarak eşsiz. Cemal Kafadar'ın da söylediği gibi yazıda başka örnekler olabilir, ama karşıma bir şey çıkmadı.

* Filmede sürpriz bir şekilde karşımıza çıkan Asiye Hatun kimdir?

Üsküplü Asiye Hatun, Cemal Kafadar'ın saraydan olmayan kadınların gündelik hayattaki temsillerine bakarken bulduğu, Kim Var İmiş Biz Burada Yoğ İken kitabında şeyhine yazdığı mektuplara yer verdiği 17. yüzyılda yaşamış bir kadın. Saffet Murat Tura da bu mektuplar üzerine Şeyh ve Arzu'yu yazdı.

* Müthiş bir tarihi dizi merakı var, 17. yüzyıl dolaylarında buralarda yaşamış kadınların temsillerine bakınca hep fitneci tipler olduğunu görüyoruz. Bu neye dayanıyor olabilir?

Kadınların nerede ses ve söz sahibi olduğu önemli. Müzikte tamburi Reftar Kalfa var. İlk bestecilerden. Hatta onunla ilgili de bir bölüm çektik ama kurguda kullanamadık. 17. ve 18. yüzyıl enteresan bir dönem. Osmanlı anlatısı hep kadınlar sarayı ele geçirdi, çocuk padişahların anneleri sarayı yönetmeye başladı, Bizans entrikasından beter şeyler yaşandı, sonra neyse ki güçlü padişahlar geri geldi şeklindedir. Bunun yanı sıra bir sürü

başka şey var. Cemal Kafadar'ın yaptığı bu egemen anlatının dışındakilere bakmak. 17. yüzyıldan itibaren 18. yüzyıl kadınların pek çok farklı alanda söz sahibi oldukları bir dönem. Sarayda herkesi mahveden güçlü kadın temsillerine dizilerde bayılıyorlar. Fakat bu fitneci şirret denen sultanlar dışında oldukça ilginç durumlar var, biri de müzik. Tam da bu dönemde kadınların toplumsal alandaki rolleri değişiyor. Cemal Kafadar 17. yüzyıla çelebiler ve hatunlar çağı diyor, bu da bana ilham verdi.

* Akışkan tabirini seviyorsun. İstanbul'da ele avuca sığmaz bir durum var, döneme göre kozmopolitlik, çokkültürlülük denen tanımları her zaman karşılıyor. Milliyetçilik anlatısına indirgenmesi pek kolay olmayan bir şehir.

Akışkanlığı sevmemin sebebi egemen olan ve onun dışında olana tahammül etmeyi içeren "multikulti" tanımının dışında kalışı. Akışkan öyle bir hiyerarşiyi tanımıyor, onun içinde her şey birlikte akıyor; alttan akıyor, üstten akıyor, hepsi birbirine karışıyor, ben de filmde bunu yaratmaya, bir tarihi diğerine karşı hiyerarşik kılmamaya çalıştım. Dip akıntısı var, ters akıntı var, kolay değil akıntıyı takip etmek bir yandan. Bütün filmi bir sular anlatısı gibi kurmaya çalıştım. Buradaki yalnızca metaforik bir akışkanlık değil, İstanbul bir su şehri. Her yanı su, Göksu, Kâğıthane, altında ayazmaları var, Karadeniz'i ayrı, Marmara'sı ayrı. İstanbul kültürel akışkanlık metaforunu da beraberinde getirdi. Görsel stratejim de öyleydi, durmasın, suya çıktığımız anda hep aksın istedim. Eremya da surların dışından gördüklerimle yetindim, diyor. İçine girip derinlemesine anlamaya çalıştığımız bir yer olarak değil, biraz mesafe alarak baktığımızda belki hayal kurduğumuz, o yüzden de yalnız bugün gördüğümüzle yetinmediğimiz bir şehir olarak İstanbul'u nasıl anlatabileceğimi düşündüm.

* Bugünün İstanbul'unda gezen Eremya Çelebi kentsel dönüşüm manzaralarına sık sık rastlıyor. Bu her zaman ileriye, geleceği değil, bazen de geçmişi hedefleyen bir dönüşüm.

Bu metinle karşılaştığım için kendimi çok şanslı hissediyorum, çünkü bugün yaşanamaz hale gelmiş bizler için. Sulukule bunun mükemmel bir örneği, öyle bir yerde bir hayat yeşeremez. Bir şeyi canlandırmaya çalışırken öldürmenin o kadar çok örneğini gördük ki, eğer ben bu metinle karşılaşmasaydım bu ölüm hissi benim için çok daha ağır olurdu. O yüzden de tersini yaptım, ölüm ya da yok olma hissinden yola çıkmadım. Kömürciyan'la birlikte 350 yıl öncesine gidip o mekânları öyle hayal etmeye çalışarak, şimdiki hallerine de karşıma çıkan engeller gibi baktım. O hallerini tanımlayan değil, geçici engeller gibi görebilsek belki bu yok etmeyle başa çıkılabilir. Birçok yerde ne bulacağımı da bilmiyordum. Yassıada berbat bir halde, gidip hemen orayı çekeyim değil de, sulara açılalım diye çıktım yola. Sivriada'dayız, Eremya burada kılıç balığı yakalamış, acaba burada kılıçbalığı var mıdır diye hayaller kurarken karşıma bütün inşaatıyla Yassıada çıktı. Bu film İstanbul'u nasıl mahvettiler filmi olarak görülsün istemem. Aslında öyle görülmedi de.

* Kariye Cami'nin fresklerinin perdeyle kapanması da benzer bir durum aslında.

Dünya sanat tarihi açısından seküler kırılmanın örneği var Kariye'nin fresklerinde. Senelerdir ikonoklazm konuşuluyor ama orada bambaşka bir hikâye görüyorsun. Ama mekânların dönüşümleri de kültürümüze dair bir barbarlık hikâyesi. Bu kültüre en içkin şeylerden biri, ki bence Kömürciyan yazarken de böyleydi, yok edebilme kapasitesi. Bunu bugün nasıl düşüneceğimizle yüz yıl önce nasıl düşüneceğimiz elbette birbirinden farklı. Ama on senelik bir hikâye olmadığını da akılda tutmalıyız.

Eremya Çelebi Kömürciyan karakterini Aykut Sezgi Mengi canlandırıyor. Eremya Çelebi'nin seyahatnamesinin çizdiği rotayı takiben bugünün İstanbulu'nda belgeselin anlatıcılarını adımlarına eşlik ediyor.

* Eremya Çelebi Ayasofya'nın müzeye, sonra tekrar camiye dönüştüğünü görse ne düşünürdü acaba?

Benim için ilk sinema ışığını çaktıranlardan biri metinde Ayasofya'nın geçtiği yerdir. Hayvanat bahçesi gibi bir yer var bahçede. Eremya o kadar gizemli anlatıyor ki, metafor mu yapıyor, gerçekten var mı bilemiyorsun, ama başka yerlerden teyit ettik sonra, onun anlattığı kadar görkemli bir yer değil oradaki hayvanat bahçesi ama var. Şimdi buraya girelim, burası çok karanlıktır, sesler gelecek, sessiz olun, diye anlatıyor, birden okuyucuyla konuşmaya başlıyor, öncü, neredeyse roman dili diyeceğim bir üslup. Ayasofya'nın gelgitleri 350 yıl önce de var. Burayı hayvanlar, ses ve karanlık üzerinden anlatması tesadüf olamaz. Bugün İslam Eserleri Müzesi olan, hipodromun üzerine kurulu olan İbrahim Paşa Sarayı'nda da şimdi iç oğlanları oturuyor diye anlatıyor. Palimpsestin tanımı bu aslında.

* Hiçbir zaman unutulmuşu terk edilmiyor Eremya Çelebi, ama mezarının yeri belli değil.

Kitabın önsözünde detaylı anlatılıyor, 1900'lerin başında çok iyi bir çevirisi yapılıyor bu eserin, bir de 1988'de Eren Yayıncılık'tan çıkan bizim okuduğumuz çeviri var. Çeviri macerasına bakınca bile hep anıldığını görüyoruz. Mezarının Balıklı'da olduğu biliniyor. Balıklı'da 1800'lerin öncesine ait mezar taşlarının bir arada korunduğu bir bölüm var, fakat kime ait oldukları belirsiz. Bunun sebebi 6-7 Eylül'de Ermeni mezarlığı arşivine yönelik bir saldırıda her şeyin yok edilmesi. Tarihleri, envanteri yok etmek silme çabasını çok iyi tarif ediyor. Fakat İBB'nin Kömürciyan'ın mezar taşı tasarımını gündeme aldığını duyduk. Hrant Dink'in mezarı da Balıklı'da, çektik ama kullanmadık, soykırım ve suikastlar tarihini doğrudan anlatmak yerine mezarı bulamayışımıza odaklanmak daha doğru geldi. Kömürciyan mezarda isimleri sayarken bütün Anadolu şehirlerini sıralıyor, Ermeni toplumunun bütün Anadolu'da olduğunun daha güzel bir tarifi yok.

* Türkiye sinemasında son dönemde kadınlar yeni örgütlenme yolları arıyor. Bunu nasıl görüyorsun?

Şu anda Türkiye'deki sinema ortamını iyi görmüyorum. Bakanlık destekleri, gösterim koşulları, eser işletme belgesi konusunda ciddi bir değişiklikle yeni bir düzenleme yapılmalı. Ne yaparsak yapalım bir çatışma içindeyiz. Bugünlerin iyi tarafı setlerde cinsel istismar, çalışma koşulları eşitsizliği, benzer işlerde kadınlarla erkekler arasındaki ücret ayrımcılığı gibi konularda örgütlenmeye başlayan Susma Bitsin hareketi. Bağımsız, kadınların bir araya gelip ses çıkardığı bir örgütlenme. Yapım süreçlerinde de birbirimizi destekliyoruz, örneğin ben Türkiye'de aktif olarak çalışan kadın sinemacıların yüzde 95'inden filmle ilgili yorum aldım. Birkaç çok iyi arkadaşım dışında erkek yönetmenlerden bir şey duymadım, bunun kendisi de bir şey söylüyor.

Pandemi de kadın düşmanı...

Nebile Irmak Çetin-01 Kas 2020

Sahi Gül işini kaybederse ne yapacak, ya milyonlarca Gül ne yapacak? Kaç kadın şiddet görecektir, öldürülecek, kaç pazar artıkları toplayacak? Kadın yoksulsa ülke yoksuldur, insanlık yoksuldur, siyaset yoksuldur...

Yeni Yaşam Gazetesi'nin yeni kadın ekinden merhaba,

Pandemi'de zorlaşan yaşamlarımıza dair bir şeyler paylaşmak istiyorum sizlerle...

2019 Aralık ayında Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan Covid-19 virüsü, etkisi altına aldığı dünyayı sarsmaya devam ediyor. Milyonlar öldü, dünya ekonomisi çöktü, kadına yönelik şiddet yaşamın her alanında arttı.

Kapitalizm süreci fırsata dönüştürdü, ucuz emek cenneti yaratmak için milyonlarca emekçiyi işsiz bıraktı. Eğitim, sağlık sistemleri çöktü milyonlarca çocuk ve gencin geleceği bulanıklaştı, veliler öğretmenler kimse ne yapacağını bilmiyor. Güvenceli-güvencesiz-gündelik işlerde çalışan milyonlarca emekçi işini kayıp etti. Dükkana kilit vuran yüz binlerce esnaf var.

Virüs yasaklarında evler toplanma alanı olunca, erkekler için 7/24 kadınların canına okuma fırsatı doğdu. Dünya'da ve bizde yapılan araştırmalar ev içi şiddetin arttığını gösteriyor. Kadınların bakım yükü de arttı, kreş ve okula giden çocuğun bakımı, hijyen

şartlarının ayarlanması ve evden eğitim alan çocuğun da ev ödevleri kadınların sırtına bindi. Hasta ve yaşlı bakımı, virüs yayılmasını önleme için artan ev temizliği ve hijyen kuralları kadınları yordu. Kadınların sağlık ve psikolojileri de bozuldu.

Ülkeleri yöneten zengin diktatör liderler ise dünyayı küçültüp servetlerini daha da büyüttüler. Pandemi, yoksulluk ve şiddet sarmalı kadınlar için uçurum kenarı bir yaşam örüyor.

Tehlikenin farkında olan bazı ülkeler kadınların can güvenliğini korumak için bütçelerini genişlettiler. Almanya 30 milyon, Fransa 1,1 milyon Euro'yu, Kanada ise 40 milyon Doları bu işler için ayırdı.

Yoksulluğun ciddi boyutlara ulaştığı Türkiye'de ise 20 milyon insan günlük 39 TL ve 6 milyon insan 24 TL'yle geçinmeye çalışıyor ve bunların yarısından fazlasını kadınlar oluşturuyor.

Yaşamak ümidi kalmayan insanlar, intiharı çare görüyor. Dövizin ve enflasyonun kontrolsüz yükselişi kış mevsiminin çok daha zorlu geçirileceğine işaret ediyor. İşini kaybeden, ücretsiz izine çıkartılan (gizli) işsizler, yarı zamanlı çalışanlar doğal gaz, elektrik faturasını nasıl ödeyecekler?

Kimi hikayeler çok derindir...

Bu koşullarda yaşayan daha doğrusu yaşamayan çalışan bir kadın işçinin hikayesini paylaşmak istiyorum;

Her kadının inciten, yoran bir hayat hikâyesi vardır, bazısının ise çok derin... Gül 43 yaşında, sanayi işçisi. O daha altı aylıkken babası başka bir kadınla beraber olmak için onları terk etmiş. 20 yaşındaki genç annesinin kucağında dede evine gitmişler. Teyzeli, dayılı geniş bir ailede baba yokluğunu hissetmeden geçmiş çocukluğu.

Annesi daha çok genç, evlenmek isteyenler olmuş. Anne Gül'ünü başka bir erkeğin evinde büyötmek istememiş, evlenmeyi reddedip ömrünü kızına adanmış.

Hiçbir şeye yetişememek

Babası hiç arayıp sormamış, anne ve babasının boşanmasında mahkeme küçük miktarlı nafaka ödemesine karar vermiş onu da ödememiş, biriken nafaka için icraya verin diyenler olmuş. Ancak annesi kızını merak etmeyen, arayıp sormayan, görme zahmetinde dahi bulunmayan birisinin parası kızımın kursağından geçmesin, demiş...

Gül, katıldığı bir düğün töreninde amcasının eşi uzaktan birini göstermiş ona 'tanıdın mı?' diye sormuş. 'Tanımadım', diye cevaplamış Gül... Adam babasıymış, nereden tanısın, hiç görmemiş ki... Gül liseyi bitirdikten sonra dayılarına artık yük olmak istememiş. İşe girip çalışmayı ve bir ev tutmayı, o evde annesiyle birlikte oturmayı, hayal ediyormuş hep.

Çalışmış çalışmasına da umduğunu bulamamış, kazancı ne anneye bakacak ne de kira ödeyecek düzeydeymiş. Bu arada bir talibi çıkar, düzgün efendi biridir, Gül de huzur aramaktadır, kendine ait bir düzeni olsun istiyor ayrıca.

Evlüğünün sürmesi için çocuk doğurması gerekiyor. O da doğuruyor; şimdilerde biri kız biri erkek iki çocuğu var. Eşinin hiçbir zaman güvenceli bir işi olmamış, pazarlarda haftada iki, üç gün çalışarak ekmeğini kazanıyor erkek.

Çocuklar büyüdükçe masrafı artıyor, sağlık problemleri çıkıyor; babanın sigortası olmadığı için sağlık hizmeti alamıyorlar, özele de güç yetmiyor.

Kadın yoksulsa ülke de yoksuldur

Gül, sigortalı bir işte çalışmaya karar veriyor. Hala baba evinde yaşayan annesini çocuklarına bakmak için yanına alıyor. Beş yıldır asgari ücretle çalışıyor, kira, faturalar, mutfak ihtiyaçları ve çocukların eğitim masrafları... Elbet yetmiyor. Yol parası vermemek için günde beş-altı kilometre yol yürüyor. Buna eklenen pazarcı eşin getirdiği bir miktar para ile beş kişilik aile geçinmeye çalışıyor.

Pandemi başladığından beri sokağa çıkma yasağının olduğu zamanlar hariç hep işe gitmiş. İşyerinde sürekli pozitif vakalar çıkıyor. Çok korkuyor evde tek böbrekli, tansiyon-şeker hastası annesi var. Oğlu da astım hastası evde cihazla rahatlatıyorlar. Eşi de koah hastası, ilaçlarını alamadığı için tedavisine devam edemiyor.

Gül, 'insanların alım gücü düştü, pazarcılığın tadı da kaçtı' diyor. Eşi şimdilerde giysi satıyor, rica minnet başkalarının aracıyla taşıdığı bir çuval giysiyi satmak için bir de tezgâha kira veriyor. Tezgâh kirasını çıkaramadığı günler oluyormuş...

Artık gitmesini istemiyorum zaten hasta, diyor. İşyerinde işten çıkartmalar başlamış bu arada her an çıkartılacağım korkusu yaşıyor, önümüz kış doğal gaz faturası var bir de. Çocuğun astımından dolayı evin iyi ısıtılıp, havalandırılması gerekiyor. 'İşten atılırsam ne yaparım ben' diye soruyor. Sahi Gül işini kaybederse ne yapacak, ya milyonlarca Gül ne yapacak, ya ücretli çalışamayan, evine para girmeyen, yardımlarla geçinmeye çalışan Güller ne yapacak?

Kaç yoksul yuva, kaç kadın şiddet görecektir, hatta öldürülecek, kaç pazar artıklarını toplayacak? Kaçı kulağına açım, diyen çocuğunun feryadıyla ayakta kalabilecek? Kadın yoksulsa ülke yoksuldur, insanlık yoksuldur, ahlak yoksuldur, siyaset yoksuldur.

Bir savaş politikası olarak tecavüz

Heval Arslan-01 Kas 2020

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, tecavüzün bir savaş taktiği ve silahı olduğunu kabul ediyor. Tecavüz aynı zamanda devletlerin kadınları denetim almak için kullandığı bir silah. Örgütlü, kasıtlı, hedefli bir kadın kırım politikası...

Gazeteciler olarak her gün tecavüz haberi yapıyoruz... Dünyanın her yerinde kız ve erkek çocukları, kadınlar katledilmenin yanında fiili olarak ruhen katledilmeleri anlamına gelen tecavüz saldırısına maruz bırakılıyor. Planetscope sitesine göre; dünya genelinde günde 903 (kayıt altına alınan veri) tecavüz yaşanıyor, yani küresel çapta her yıl 250 bin çocuk ve kadın tecavüze uğruyor.

Bu veri sadece polis kaynaklarından elde edilen veriler, kadınların şikâyetinde bulunmak için gerekli mercilere erişmekte zorluk çektiğini, toplumsal baskılar nedeniyle yaşadıkları tecavüzleri gizlediklerini ve bazı ülkelerde tecavüzün suç kapsamına alınmadığını da göz önünde bulundurduğumuzda, dünya genelinde milyonlarca kadının tecavüze maruz kaldığını söylemek hiç de abartılı olmaz.

Hatta evli kadınların eşleri tarafından istemediği halde cinsel ilişkiye zorlanması yoluyla gerçekleşen tecavüzleri de buna katarsak, sayının milyarları bile bulabileceğini

söyleyebiliriz. Bu veriler bize erkek egemenlikli bu sistemin aslında bir tecavüz sistemi olduğunu açık bir şekilde gösteriyor.

Kapitalist modernite sistemi, kadına, 'ya benim iktidarına yüzde yüz tabi olursun, ya da ölürsün' diyor. Her gün binlerce kadının canını alan evlilik kurumu da özünde cinselliğin iktidarlaşmış hali olan tecavüzü meşrulaştıran ve onu yeniden yeniden üreten bir kurum olarak bu tablonun ortasında konumlanmış bulunuyor.

Kadınlara savaş açmış olan kapitalist sistem, erkeklığı palazlandırıp, sokakta, okulda, işyerinde, kendi evlerinde yani her yerde kadınlara tecavüzün önünü açıyor. Ve bu saldırıların çoğu cezazsız kalıyor, hatta bazı durumlarda cezalandırılan yine tecavüze uğrayan kadınlar oluyor.

Sudan'da, bir grup erkeğin kendisine tecavüz ettiğini söyleyen Etiyopyalı bir kadın mahkeme tarafından, "ahlaka aykırı davranış"tan suçlu bulunuyor, mahkemeler kot pantolon giyen kadının tecavüze uğramasının mümkün olmadığına hükmediyor. Hindistanlı 20 yaşında bir kadın, komşu köyden bir erkekle ilişkisi olduğu iddiasıyla, köy meclisi tarafından toplu tecavüz ile cezalandırılabilir... Örnekleri çoğaltabiliriz. Tecavüz eden erkek, hükmü veren yine erkek.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, tecavüzün bir savaş taktiği ve silahı olduğunu kabul ediyor. Tecavüz aynı zamanda devletlerin kadınları denetim almak için kullandığı bir silah. Devletler iradesini kıramadığı toplumları teslim almak için de tecavüzü bir silah olarak kullanır. Son yıllarda tecavüzün savaş bölgelerinde bir silah olarak kullanılmasının birçok örneği yaşandı. Bunlardan biri 1994'teki Ruanda savaşı. Ruanda soykırımı sırasında 250 bin kadının tecavüze uğradığı tespit edildi. Bu kadınların çoğu Tutsi toplumuna mensuptu. Stadyumda toplanan kadınlara önce tecavüz edildi, birçoğu tecavüzlerden sonra diri diri yakıldı. Öldürülmeyenler ise cinsel köle olmaya zorlandı, tıpkı 3 Ağustos 2014'te DAİŞ'in Şengal saldırısında olduğu gibi.

Birleşmiş Milletler 19 Haziran 2008'de 1820 numaralı kararı ile tecavüzü savaş bölgelerinde bir toplumu yok etmek için kullanılan bir silah olarak kabul etti. Tecavüz, düşman olarak görülen toplumun, etnisitenin, inanç grubunun veya da cinsin "varlığını" yok etmeyi amaçlar. Tecavüze uğrayanın benliğinde telafisi neredeyse imkansız yaralar açar, iradesizleşir, bir nevi yaşayan ölümlere dönüşürler...

Bugün Kürdistan'da da yaşananlar bundan farklı değildir. Bingöl'de bir Kürt kız çocuğuna 8 askerin tecavüz etmesi, Mardin'deki N.Ç. davası, Siirt YİBO'larında olup bitenleri herkes zamanında gördü. Yine zamanın valisi, "Dağa çıkacaklarına fuhuş yapsınlar" diyerek fuhuşa ve tecavüze arka çıkması, Şırnak'ta 12 yaşındaki kız çocuğuna uzman çavuşun tecavüz etmesi, İpek Er'in bir uzman çavuşun tecavüzü sonrası ölüme sürüklenmesi ve Dersim'de Gülistan Doku'nun kaybedilmesi... Bu örnekler münferit değildir.

90'lı yıllarda gözaltında yaşanan tecavüzler bugün de uzman çavuşların eliyle kadınlar üzerinden Kürt halkına yönelik bir soykırım saldırısı olarak geliştiriliyor. Sömürgeci erkek

devletin dokunulmazlık zırhı ile donattığı bu erkekler "aşk" adı altında devletin kendilerine verdiği bir görevi yerine getiriyorlar.

Yani bu politikalar Ruanda'da Tutsi kadınlarına, Nijerya'da Boko Haram tarafından kaçırılan Çiboklu kız çocuklarına ve Rakka'da DAİŞ çetelerinin Ezidî kadınlarına yaptığından farklı değildir. Örgütlü, kasıtlı, hedefli bir kadın kırım politikasıdır.

Ve bu örgütlü saldırı, örgütlü bir karşı duruş gerektirir. Kürt kadınları bugün dünyanın en örgütlü kadınları arasındadır. Yapılması gereken, Türk devletinin genç Kürt kadınlarını, politikadan, sosyal hayattan, direnişten, mücadeleden uzak tutmak için geliştirdiği açık olan bu özel savaş politikalarına karşı, tüm kadınların daha fazla örgütlenmesi, daha fazla dayanışması, daha fazla mücadelenin içine katılması için öne atılmak. Kadınları bu erkek egemenlikli tecavüz çemberinin dışına çıkaracak örgütlülükler, zeminler yaratmak için elele vermek...